

УДК 343.13:342.78(477)

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2026.1.34>

КУЗЬМІЧОВА-КИСЛЕНКО Є.В.

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ОКРЕМИХ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ**SPECIFICS OF IMPLEMENTING CERTAIN PRINCIPLES OF CRIMINAL PROCEEDINGS UNDER MARTIAL LAW IN UKRAINE**

Збройна агресія проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року, зумовила введення правового режиму воєнного стану та кардинальну трансформацію правової системи держави, в тому числі під час кримінального провадження. У статті досліджуються особливості реалізації окремих засад кримінального провадження в умовах воєнного стану. Проаналізовано зміни, внесені до Кримінального процесуального кодексу України після 24 лютого 2022 року, зокрема щодо інституту судового контролю та прокурорського нагляду, особливості порядку застосування запобіжних заходів та порядок обчислення строків досудового розслідування. Акцентовано увагу на законодавчих новелах в умовах воєнного стану: з одного боку, вони забезпечили безперервність правосуддя та адаптацію процесуальних процедур до умов сьогодення, а з іншого – створили ризики звуження гарантій права на захист, презумпції невинуватості та засади змагальності сторін. Узагальнено судову практику Верховного Суду, яка свідчить про прагнення судів підтримувати баланс між потребами національної безпеки та дотриманням міжнародних стандартів прав людини, закріплених у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практиці Європейського суду з прав людини. Виявлено проблеми, пов'язані з передачею повноважень у визначеному КПК України випадках слідчого судді керівнику органу прокуратури, неоднаковим застосуванням положень КПК України судами різних рівнів та використанням дистанційних технологій. Зроблено висновок, що ефективна реалізація засад кримінального процесу у воєнний час можлива лише за умови чіткого нормативного врегулювання винятків із процесуальних гарантій, забезпечення дієвого судового контролю та інтеграції європейських правових стандартів у національне законодавство.

Ключові слова: воєнний стан, засади кримінального провадження, судовий контроль, прокурорський нагляд, змагальність сторін, дистанційне судочинство, право на захист, презумпція невинуватості.

The armed aggression against Ukraine, which began on February 24, 2022, led to the imposition of a legal regime of martial law and a radical transformation of the state's legal system, particularly with regard to criminal proceedings. This article examines the specific features of the implementation of certain principles of criminal proceedings under martial law. This article analyzes the amendments made to the Criminal Procedure Code of Ukraine after February 24, 2022, specifically regarding the institutions of judicial review and prosecutorial oversight, the specifics of the procedure for applying pretrial measures, and the procedure for calculating the duration of pretrial investigations. Attention was focused on legislative changes introduced under martial law: on the one hand, they ensured the continuity of the administration of justice and the adaptation of procedural rules to current conditions; on the other hand, they created risks of undermining the right to a fair trial, the presumption of innocence, and the adversarial principle.

© КУЗЬМІЧОВА-КИСЛЕНКО Є.В. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінальної юстиції (Навчально-науковий інститут права та психології Національної академії внутрішніх справ) <https://orcid.org/0000-0003-3212-5652>

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

judicial practice of the Supreme Court has been summarized, demonstrating the courts' commitment to maintaining a balance between national security needs and compliance with international human rights standards enshrined in the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the case law of the European Court of Human Rights. Issues have been identified regarding the transfer of authority in cases specified by the Code of Criminal Procedure from the investigating judge to the head of the prosecution authority, the inconsistent application of the Code's provisions by courts at various levels, and the use of remote technologies. It was concluded that the effective implementation of the principles of criminal procedure during wartime is possible only provided there is clear regulatory regulation of exceptions to procedural guarantees, the assurance of effective judicial oversight, and the integration of European legal standards into national legislation.

Keywords: *martial law, principles of criminal proceedings, judicial review, prosecutorial oversight, adversarial proceedings, remote proceedings, the right to a defense, the presumption of innocence.*

Вступ. Збройна агресія проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року, поставила перед правовою системою держави безпрецедентні виклики. Введення правового режиму воєнного стану зумовило необхідність термінової адаптації кримінального процесуального законодавства до екстраординарних умов збройного конфлікту. Кримінальне провадження, яке традиційно вважається найбільш «чутливою» сферою правосуддя, опинилося в ситуації необхідності дотримання засад кримінального провадження в найскладніших умовах сьогодення, не лише свободи та прав особи, а й безпеки держави, ефективності протидії кримінальним правопорушенням проти національної безпеки та воєнним злочинам.

Забезпечення реалізації засад кримінального процесу, зокрема верховенства права, законності, змагальності сторін, доступу до правосуддя, забезпечення права на захист та інших відбувається в умовах необхідності швидкого реагування на загрози національній безпеці. Водночас держава зобов'язана гарантувати баланс між публічними інтересами щодо захисту суверенітету та безпеки і правами та свободами учасників кримінального провадження. Зазначене актуалізує потребу у ґрунтовному науковому аналізі особливостей застосування кримінального процесуального законодавства в умовах воєнного стану, виявленні його прогалин та суперечностей, а також у формуванні пропозицій щодо його вдосконалення відповідно до сучасних викликів і міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання особливостей здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану стало предметом активного наукового дослідження. Особливості здійснення та реалізації кримінального провадження в умовах воєнного стану досліджував В. В. Топчій, який зосереджував увагу на змінах до ст. 615 КПК України та взаємодії правоохоронних органів із міжнародними судовими інстанціями [1]. Комплексний аналіз практики кримінального провадження здійснювала суддя Верховного Суду О. Яновська [2]. Питання реалізації принципу змагальності в умовах воєнного стану крізь призму практики ЄСПЛ аналізували А. М. Подоляка, І. С. Курбатова, В. О. Заросило [3]. Окремі питання правового регулювання процесуального статусу суб'єктів сторони обвинувачення в умовах воєнного стану вивчав Т. О. Лоскутов [4]. Питання щодо продовження строку тримання під вартою в умовах дії воєнного стану досліджував О. Ю. Костюченко [7], особливості дистанційного провадження у кримінальному процесі як юридичної адаптації до воєнних умов були предметом розгляду І. Белоцької [9] та І. В. Глов'юк [13]. Проблематику цифровізації кримінального процесу у судовій практиці досліджувала І. Цибко [12]. Окремі питання, що виникають при розслідуванні кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану, висвітлені у матеріалах Всеукраїнської науково-практичної конференції НАВС (Київ, 30 квітня 2025 р.) [14]. Питання визначення територіальної підсудності в умовах воєнного стану висвітлювала суддя Верховного Суду Н. Стефанів [15]. Водночас, незважаючи на значну кількість публікацій, комплексне дослідження трансформації засад кримінального провадження, зокрема судового контролю та прокурорського нагляду, з урахуванням законодавчих змін та актуальної судової практики Верховного Суду залишається недостатньо вивченим. Більшість праць зосереджені на коментуванні окремих норм, тоді як системний аналіз їхнього сукупного впливу на засади кримінального процесу становить актуальне науково-практичне завдання.

Метою статті є з'ясування особливостей реалізації окремих засад кримінального провадження в умовах воєнного стану в Україні, виявлення проблем, що виникають при застосуванні

відповідного законодавства, та формування науково обґрунтованих пропозицій щодо його вдосконалення з урахуванням сучасних викликів і міжнародних стандартів захисту прав людини.

Виклад основного матеріалу. Правовий режим воєнного стану, запроваджений в Україні Указом Президента від 24 лютого 2022 року № 64/2022 та затверджений Законом України того ж дня, зумовив внесення низки суттєвих змін до Кримінального процесуального кодексу України. На нашу думку, всі законодавчі зміни до КПК України, ухвалені у 2022–2024 рр., можна класифікувати за такими напрямками: розширення повноважень прокурора шляхом передачі йому визначених КПК України функцій слідчого судді; особливого порядку застосування запобіжних заходів; зміни пов'язані з обчисленням строків досудового розслідування; особливості дотримання засади доказування; зміна визначення територіальної підсудності. Кожен з цих напрямів безпосередньо стосується реалізації засад кримінального провадження, закріплених у главі 2 КПК України.

Як зауважує В. В. Топчій, нормальне функціонування державних інституцій порушується під час воєнних дій, у зв'язку з чим і виникає потреба в особливій правовій регламентації процесу розслідування кримінальних правопорушень [1, с. 234]. При цьому найбільш суттєві та важливі зміни до КПК України були внесені Законом України від 14 квітня 2022 року № 2201-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» [1, с. 236]. Зазначені зміни стосувалися насамперед нової редакції ст. 615 КПК України, якою суттєво розширено перелік повноважень, що передаються прокурору у разі неможливості їх виконання слідчим суддею.

Судовий контроль у кримінальному провадженні – одна із ключових новел КПК України 2012 року, що реалізується насамперед через інститут слідчого судді. В умовах воєнного стану цей інститут зазнав суттєвої зміни. Пункт 2 ч. 1 ст. 615 КПК України передбачає, що у разі відсутності об'єктивної можливості виконання слідчим суддею своїх повноважень щодо надання дозволу на проведення обшуку, тимчасового доступу до речей і документів, застосування запобіжних заходів та інше, ці повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури. Суддя Верховного Суду О. Яновська зазначає, що для застосування цього положення необхідна наявність двох обов'язкових умов: по-перше, здійснення досудового розслідування на місцевості, де діє правовий режим воєнного стану, та, по-друге, неможливість виконання слідчим суддею вказаних повноважень у встановлені законом строки [2].

Ми вважаємо, що зазначені законодавчі зміни є вимушеними та водночас проблематичними з точки зору забезпечення засад кримінального провадження.

На думку А. М. Подоляки, І. С. Курбатової та В. О. Заросила, делегування повноважень слідчого судді керівнику органу прокуратури, навіть за умови «відсутності об'єктивної можливості», створює ризики, оскільки прокурор є стороною обвинувачення [3, с. 190].

Критичним є те, що оціночний характер критерію «відсутності об'єктивної можливості» створює поле для зловживань та систематичного уникнення судового контролю навіть там, де він є технічно можливим.

Як зазначає Т. О. Лоскутов, нормативне регулювання процесуального статусу керівника органу прокуратури в частині процесуальних повноважень, закріплених у п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України, підлягає корегуванню в частині встановлення невідкладної «за першою можливістю» судової перевірки процесуальних рішень, прийнятих керівником органу прокуратури щодо надання дозволу на проведення стороною обвинувачення окремих процесуальних дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження в умовах воєнного стану [4, с. 238].

Ми вважаємо, що розширення прокурорських повноважень у період воєнного стану, розглядаючи в контексті загальної концепції «поглинання» судового контролю прокурорським наглядом, суперечить самій природі змагального кримінального процесу. Нами підтримується позиція, відповідно до якої у справі «Клас та інші проти Федеративної Республіки Німеччини» ЄСПЛ наголосив, що принцип верховенства права передбачає, що втручання органів виконавчої влади в права окремих осіб має бути під ефективним контролем, який зазвичай забезпечується судовою системою [3, с. 190].

Разом з тим важливо відрізнити розширення повноважень прокурора як тимчасовий вимушений захід від перетворення цього розширення на системну практику. Оновлена редакція ч. 4 ст. 615 КПК України від 27 липня 2022 року, якою встановлено, що скарги на будь-які рішення, дії чи бездіяльність прокурора, слідчого, прийняті або вчинені ним на виконання повноважень, визначених цією статтею, можуть бути подані до суду, стала важливим кроком у питанні

відновлення судового контролю. Їх розгляд здійснює слідчий суддя того суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в разі неможливості з об'єктивних причин здійснювати відповідним судом правосуддя – найбільш територіально наближеного до нього суду, що може здійснювати правосуддя, або іншого суду, визначеного в порядку, передбаченому законодавством. Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду у справі № 489/6721/21 від 06 червня 2023 р. дійшов висновку, що можливість оскарження до слідчого судді рішення слідчого про зупинення строку досудового розслідування, ухваленого на виконання повноважень, визначених ч. 1 ст 615 КПК України, прямо передбачена ч. 4 цієї ж статті [5].

Найбільш дискусійною у судовій практиці та серед вчених стала норма, що дозволяла продовжувати строк тримання під вартою без ухвали суду у випадках, коли розгляд клопотання є неможливим. Дана норма була передбачена ч. 6 ст. 615 КПК України, запровадженого Законом «країни «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану від 03 березня 2022 р. № 2111-IX: «У разі закінчення строку дії ухвали суду про тримання під вартою та неможливості розгляду судом питання про продовження строку тримання під вартою в установленому цим Кодексом порядку обраний запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважається продовженим до вирішення відповідного питання судом, але не більше ніж на два місяці» [6].

Наведена норма дозволяла продовжувати строк тримання під вартою без ухвали суду у випадках, коли суд не мав можливості розглянути відповідне клопотання через бойові дії.

На думку К. В. Калюги, така новела мала на меті запобігти масовому звільненню підозрюваних через формальні причини, однак вона фактично обмежувала право особи на судовий контроль за законністю обмеження свободи, гарантоване Конституцією України [7, с. 387] та ст. 5 ЄКПЛ [8].

О. Ю. Костюченко зазначає, що застосування норми ч. 6 ст. 615 КПК України порушило право особи, гарантоване ч. 1–3 ст. 129 Конституції України, а саме, право на розгляд справи незалежним судом з дотриманням основоположних принципів кримінального судочинства. Автор звертає увагу, що застосування ч. 6 ст. 615 КПК України порушує права, гарантовані зазначеними нормами Конституції України, оскільки суперечить самій сутності принципу верховенства права [9].

Конституційний Суд визнав дану норму такою, що не відповідає Конституції України (Рішення № 8-р(П)/2024 від 18 липня 2024 р.) [9]. У своєму рішенні, серед іншого, Суд дійшов висновку, що людські права і свободи, гарантовані Конституцією України у приписах ст. ст. 29 (право на свободу та особисту недоторканність), 55 (право на судовий захист), 62 (презумпція невинуватості), 63 (право на захист), не зазначені в актах права, якими введено воєнний стан в Україні, а отже, втручання у ці права і свободи не обумовлено цілями вирішення завдань, які були підґрунтям для введення воєнного стану в Україні [10].

Засада змагальності сторін, закріплена у п. 15 ч. 1 ст. 7 та ст. 22 КПК України [11], ст. 129 Конституції України [12] та гарантована ст. 6 ЄКПЛ [8], в умовах воєнного стану зазнає найбільш відчутного навантаження.

Так, ч. 11 ст. 615 КПК України [11] передбачає можливість використання як доказів у суді показань, отриманих під час досудового розслідування за умови їх відеофіксації. Як зауважує В. М. Кіяниця, така нормативна можливість викликає обґрунтовані питання щодо забезпечення права на справедливий суд, зокрема права на конфронтацію, що передбачене ст. 6 Конвенції [3, с. 189].

Практичний нюанс полягає в тому, що сторона захисту позбавляється можливості безпосереднього перехресного допиту свідків обвинувачення в суді. Показово, що постановою Верховного Суду від 25 січня 2024 р. у справі № 337/3528/19 визнано правомірним використання показань свідка, допитаного за правилами ст. 615, не може з'явитись до суду у зв'язку з введенням воєнного стану в Україні й послуговуючись приписами ч. 11 ст. 615 КПК України, виконавши усі вимоги цієї статті, обґрунтовано використав показання цього свідка у рішенні.

Одним із найбільш дискусійним залишається доповнення пунктом 4-1 ст. 336 КПК України, що передбачає введення воєнного стану як самостійну підставу для здійснення дистанційного судового провадження.

Аналізуючи практику дистанційного провадження, І. Белоцька звертає увагу, що 23 лютого 2024 р. прийнято Закон України № 3604-IX, яким законодавчо закріплено можливість учасників кримінального провадження брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції

поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів і кваліфікованого електронного підпису, що прямо передбачено ч. 5 ст. 336 КПК України [13]. Велика Палата Верховного Суду в ухвалах від 5 липня 2023 р. у справі № 415/2182/20 [14] та від 8 вересня 2023 р. у справі № 1-7/12 виклала висновки, відповідно до яких зазначені норми процесуального права не виключають можливості участі особи у судовому засіданні дистанційно з будь-якого місця з використанням власних технічних засобів [15].

Серед іншого, Верховний Суд у п. 7 листа «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 3 березня 2022 р. № 1/0/2-22 рекомендує судам у разі неможливості через об'єктивні обставини участі особи у судовому розгляді кримінального провадження у режимі відеоконференцзв'язку з використанням технічних засобів, визначених КПК України, як виняток допускати участь такої особи у режимі відеоконференцзв'язку з використанням інших технічних засобів, звертаючи увагу на роз'яснення учаснику провадження його процесуальних прав та обов'язків [13].

Водночас широке застосування дистанційного провадження породжує колізію з принципом безпосередності (ст. 23 КПК України) [11]. На нашу думку, суттєвою проблемою є те, що у режимі відеоконференції не завжди видно міміку, дрібні рухи рук чи жести, що важливо для оцінки достовірності показань. Як зауважує І. Цибко, адвокати часто наголошують, що відеозв'язок «пеує сприйняття особистості», що може зашкодити об'єктивній оцінці достовірності показань [16].

І. В. Гловюк зазначає, що при дистанційному розгляді є небезпека щодо забезпечення ефективної участі особи у контексті якості зв'язку, що є особливо критичним саме у воєнний час, і того, який чином буде забезпечено ефективний захист з боку захисника, особливо захисника за договором (якщо такий є), якщо він фізично не знаходиться поряд із клієнтом [17, с. 56].

Постановою Об'єднаної палати ВС від 21 листопада 2022 р. у справі № 415/1698/12-к встановлено, що ухвалення судом рішення про здійснення дистанційного судового провадження, в якому обвинувачений заявив клопотання про безпосередню участь, є істотним порушенням КПК України – крім випадків, передбачених умовами воєнного стану [2]. Колегія суддів зазначає, що кримінальний процесуальний закон надає важливого значення волевиявленню обвинуваченого, від якого залежить рішення суду. Зокрема, залежно від впливу на прийняття процесуального рішення волевиявлення обвинуваченого може бути: а) правозобов'язуючим; б) умовно зобов'язуючим; в) рекомендаційним.

Волевиявлення правозобов'язуючого характеру містить у собі обов'язкову для виконання волю обвинуваченого. Виражене у встановленому законом порядку обвинуваченим волевиявленням, безумовно зобов'язує правозастосовника до прийняття конкретного процесуального рішення, обмежуючи судову дискрецію. Чинне кримінальне процесуальне законодавство містить низку положень, застосування яких залежить виключно від волевиявлення обвинуваченого.

До таких зобов'язуючих суд до винесення конкретного рішення, на думку колегії суддів, належить положення ч. 2 ст. 336 КПК. Уся нормативна конструкція зазначеної процесуальної норми вказує на те, що саме суду надається дискреційне право під час ухвалення рішення про здійснення судового провадження дистанційно вирішувати питання про форму судового засідання. Такий висновок випливає з другого речення наведеної правової норми, яке передбачає, що у разі якщо сторона кримінального провадження чи потерпілий заперечує проти здійснення дистанційного судового провадження, суд може ухвалити рішення про його здійснення лише вмотивованою ухвалою, обґрунтувавши в ній прийняте рішення. Отже, в цьому випадку бажання сторін та потерпілого є умовно зобов'язуючим та не породжують обов'язкового врахування з боку суду.

На відміну від інших учасників судового провадження, волевиявленню обвинуваченого при вирішенні питання про форму проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження надається правозобов'язуючого значення: «Суд не має права прийняти рішення про здійснення дистанційного судового провадження, в якому поза межами приміщення суду перебуває обвинувачений, якщо він проти цього заперечує, крім випадків здійснення дистанційного судового провадження в умовах воєнного стану» [2]. Вимог, у якій формі може або має бути викладене заперечення, КПК не містить.

Разом з тим при застосуванні відеоконференції має забезпечуватись не просто формальна присутність обвинуваченого у залі судового засідання, а саме ефективна участь у судовому процесі, яка включає в себе насамперед право бачити, чути та спостерігати за тим, що відбувається в судовому засіданні без технічних перешкод («Марчелло Віола (Marcello Viola) проти Італії», заява № 45106/04) [18].

В умовах воєнного стану зазнали змін й засади доказування у кримінальному провадженні. Статтю 87 КПК України було доповнено частиною 5 такого змісту: «В умовах воєнного стану положення цієї статті застосовуються з урахуванням особливостей, визначених статтею 615 цього Кодексу» [11]. Як зауважує В. В. Топчій, посилаючись на дослідження І. В. Гловюк та В. А. Завтура, ці особливості стосуються збирання доказів за постановою керівника органу прокуратури без ухвали слідчого судді, зокрема обшуку, отримання зразків для експертизи та проведення негласних слідчих (розшукових) дій [1, с. 236].

Наведена норма є надзвичайно важливою з точки зору допустимості доказів, оскільки фактично виключає автоматичне визнання недопустимими доказів, зібраних прокурором замість слідчого судді. Водночас це жодним чином не знімає з судів обов'язку ретельно перевіряти законність та обґрунтованість кожного конкретного рішення прокурора, прийнятого в порядку ст. 615 КПК України. Окремим викликом для системи доказування стало широке застосування електронних доказів. Як зазначає В. С. Балабан, в умовах обмеженого доступу до судового контролю та прискорених процедур фіксації доказів виникає небезпека легалізації інформації, отриманої з порушенням процесуальних норм, що у майбутньому може поставити під сумнів законність вироків і підірвати довіру до правової системи загалом [19, с. 11].

Важливим аспектом трансформації засад кримінального провадження стала зміна правил визначення територіальної підсудності. Суддя Верховного Суду Н. Стефанів зазначає, що ч. 9 ст. 615 КПК у редакції Закону № 2462-IX від 27 липня 2022 р. передбачено правило: обвинувальний акт скеровується та розглядається судом у межах територіальної юрисдикції, а за неможливості – судом найбільш територіально наближеним [20]. Ухвалою Верховного Суду від 18 березня 2022 р. частину кримінальних проваджень із Донецької та Луганської областей передано на розгляд судів Полтавської та Дніпропетровської областей, що дозволило забезпечити безперервність судового розгляду [7, с. 389]. Водночас така практика створила надмірне навантаження на суддів інших регіонів, що ускладнило дотримання засади розгляду та вирішення справи в розумні строки.

Проведене дослідження засвідчує, що трансформація засад кримінального провадження в умовах воєнного стану в Україні має суперечливий характер. З одного боку, законодавчі зміни забезпечили безперервність правосуддя в екстремальних умовах. З іншого – ці зміни об'єктивно звулили систему процесуальних гарантій учасників провадження, насамперед через передачу визначених судових функцій прокурору та обмеження права на безпосередній перехресний допит свідків.

К. В. Калюга доходить висновку, що ефективна реалізація засад кримінального процесу у воєнний час можлива лише за умови чіткого нормативного врегулювання винятків із процесуальних гарантій, забезпечення судового контролю та інтеграції європейських правових стандартів у національне законодавство [7, с. 392]. Ми поділяємо цю позицію та вважаємо її ключовою для формування подальшої законодавчої і правозастосовної практики.

Висновки. Таким чином, за результатами проведеного дослідження встановлено, що введення правового режиму воєнного стану в Україні з 24 лютого 2022 р. зумовило суттєві зміни у питанні реалізації засад кримінального провадження. Законодавчі зміни до КПК України, прийняті протягом 2022–2024 років, забезпечили безперервність правосуддя в екстремальних умовах, однак об'єктивно звулили систему процесуальних гарантій учасників кримінального провадження. Судова практика Верховного Суду свідчить про прагнення зберегти баланс між безпековими потребами держави та міжнародними стандартами прав людини. При цьому сам факт запровадження воєнного стану не є безумовною підставою для обмеження прав, свобод чи порушення гарантій особи. Разом з тим аналіз практики ЄСПЛ підтверджує, що відступи від фундаментальних гарантій справедливого суду, допустимі за ст. 15 ЄКПЛ, мають бути мінімально необхідними, пропорційними гостроті становища та не суперечити іншим міжнародним зобов'язанням України.

Список використаних джерел

1. Топчій В. В. Особливості здійснення та реалізації кримінального провадження в умовах воєнного стану. *Ірпінський юридичний часопис*. 2024. Вип. 2 (15). С. 233–242. DOI: 10.33244/2617-4154.2(15).2024.233-242.
2. Яновська О. Г. Особливості кримінального провадження в умовах воєнного стану : презентація судді Верховного Суду. Київ, 22 вересня 2023 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_Voen_stan_09_2023.pdf

3. Подоляка А. М., Курбатова І. С., Заросило В. О. Реалізація принципу змагальності в умовах воєнного стану: аналіз статті 615 КПК України крізь призму практики ЄСПЛ. *Правова позиція*. 2024. № 4 (45). С. 186–193. DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2024-4.36>.
4. Лоскутов Т. О. Правове регулювання процесуального статусу суб'єктів сторони обвинувачення в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 11. С. 237–140. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-11/48>
5. Постанова Верховного Суду від 06 червня 2023 року у справі № 489/6721/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111431188>
6. Закон України Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану від 03.03.2022 року № 2111-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2111-20#Text>
7. Калюга К. В. Особливості реалізації засад кримінального провадження в умовах воєнного стану: проблеми та перспективи вдосконалення кримінального процесуального законодавства України. *Грааль науки*. 2025. № 57. С. 385–395. DOI: 10.36074/grail-of-science.17.10.2025.040.
8. Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950 року. Конвенція ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 – Text
9. Костюченко О. Ю. Роздуми щодо конституційності положень частини 6 статті 615 КПК України стосовно автоматичного продовження строку тримання під вартою в умовах дії воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.2.37>
10. Рішення Конституційного Суду України від 18 липня 2024 року № 8-р(II)/2024 у справі за конституційними скаргами Оніщенко Руслана Ілліча, Гаврилюка Дмитра Михайловича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 615 Кримінального процесуального кодексу України (справа про гарантії судового контролю за дотриманням прав осіб, яких утримують під вартою). URL: (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-24#Text>)
11. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> – Text
12. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text>
13. Белоцька І. Дистанційне провадження у кримінальному процесі як юридична адаптація до воєнних умов. *Юридична газета*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/distanciyne-provadhennya-u-kriminalnomu-procesi-yak-yuridichna-adaptaciya-do-voennih-umov.html>
14. Ухвала Верховного Суду від 05 липня 2023 року в справі № 415/2182/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112030640>
15. Ухвала Верховного Суду від 08 вересня 2023 року у справі № 1-7/12. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113690642>
16. Цибко І. Цифровізація кримінального процесу у судовій практиці: тенденції та виклики. *Юридична газета*. 2026. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/cifrovizaciya-kriminalnogo-procesu-u-sudovij-praktici-tendenciyi-ta-vikliki.html>
17. Гловюк І. В. Кримінальне провадження в умовах воєнного стану: аналіз законопроектних пропозицій. С. 55–58. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/49c4bae2-62a0-414e-8239-d867772737e5/content>
18. Ухвала Херсонського міського суду від 08.04.2024 року в справі № 766/8592/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118224402>
19. Кримінальне судочинство в умовах дії правового режиму воєнного стану та в повоєнний період : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 30 квіт. 2025 р.) / редкол.: Р. А. Сербин, О. С. Тарасенко, С. С. Чернявський та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. 206 с.
20. Стефанів Н. Визначення територіальної підсудності в умовах воєнного стану : презентація судді Верховного Суду. Київ, 2023. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_Ter_pids_vijsk_stan.pdf

Дата першого надходження статті до видання: 07.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.01.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.05.2026